

NAUKA I SAVREMENI UNIVERZITET KAO UTEMELJIVAČI DRUŠTVA ZNANJA

Sažetak: Savremeni univerzitet i u teorijskom, a i u praktičnom smislu, sasvim je nešto drugo od tzv. klasičnog ili Humboltovog univerziteta koji je imao cilj i potrebu da bude prostor proizvodnje znanja za sebe. Aktivnost znanja i sprega sa naukom nisu bili primarna potreba i primarni interes klasičnog univerziteta. Filozofija egzistiranja savremenog univerziteta je posve drugačija. Simbolički rečeno filozofija savremenog univerziteta je način opstajanja i poslovanja firme koja se bavi proizvodnjom, u ovom slučaju znanja, a čija se efikasnost mjeri kvalitetom i kvantitetom proizvoda (diploma, znanje...).

Presudna je uloga univerziteta i cjelokupnog visokog školstva u izgradnji društva znanja, utemeljenog na načelima demokratije, pravde, jednakosti i mira. Izazovi budućnosti savremenog društva temelje se na znanju kao jedinstvenosti obrazovanja i nauke. Bitna je to komponenta socijalnog, ekonomskog i kulturološkog opstanka i bitisanja pojedinaca i zajednica kojima pripadaju i u kojima ostvaruju i realizuju kvalitet života. Opstrukcija različitih društvenih segmenata poprimila je alarmantne i zabrinjavajuće razmjere, u smislu urušavanja vrhunskih društvenih vrednosti. Novopozicionirani visokoškolski prostor zasnovan na jedinstvu i skladu obrazovanja i naučno-istraživačkog rada je onaj društveni korektiv koji će vladavini logike „vučjih zakonitosti“ nametnuti kategorije moralnosti, humanosti i duhovnosti zasnovane na visokim dostignućima znanja, odnosno društvu znanja kao totalitetu pomenutog jedinstva. Uz uspostavu jedinstva obrazovnog i naučno-istraživačkog prostora, visokoškolske institucije postaju univerziteti temeljeni na principima obrazovne i naučno-istraživačke ozbiljnosti. Bez toga jedinstva, samo sa obrazovnom komponentom, visokobrazovne institucije postaju koledži, sa znatno nižim kompeticijama u sistemu društva znanja. Uspostavi savremenog univerzitetskog sistema u evropskom akademskom prostoru i konstituisanju društva zasnovanog na znanju, vodi osnovna značajka toga(tih) procesa bazirana na jedinstvu nastavnog i naučno-istraživačkog rada. Pri tome, treba imati u vidu da u svakom angažmanu ili prosecu postoji razlika između onoga što jeste ideja, i nečega što je praksa, što je stvarnost. Razlika je naročito ispoljena u državnim i društvenim ambijentima koje odlikuje nerazvijena društvena struktura i pad kvalitativno životnih aktivnosti. Univerzitet je jedna podstruktura koja može biti nešto kvalitetnija od drugih strukturnih segmenata, ali ni on ne može postojati nezavisno i izolovano od ostalih društvenih konstituenata. U tom pravcu događanja i kretanja ka savremenom univerzitetu su generator razvoja cjelokupne društvene strukture.

Ključne riječi: nauka, savremeni univerzitet, društvo znanja, evropski akademski prostor, vrhunske društvene vrednote

Uvod

Početak trećeg milenijuma je razdoblje kada većina univerziteta u evropskom arealu nastoji da ostvari i realizuje svoju novu poziciju u akademskom i društvenom prostoru. Namjera je usklađivanje vlastite univerzitetske aktivnosti sa obrazovnom i kulturološkom misijom koja se ogleda u transferu najsavremenijih znanja i vještina, sadašnjih i budućih stručnjaka, na kojima počiva upravljanje i kreiranje društvenih promjena.

U novom pozicioniranju univerziteta u harmonizaciji visokoškolskog(ih) sistema u Evropi nekoliko je određujućih segmenata. Jedan je onaj koji se zasniva na harmonizaciji visokoškolskog prostora po principima tzv. Bolonjskog procesa. Drugi se odnosi na vezu obrazovnog procesa sa naučno-istraživačkim radom i njegovom sistemskom uspostavom u biću univerziteta. I treći je onaj koji se odnosi na uspostavu društva znanja kao temelja razvojne politike jednog društva i sintagme koja objedinjuje nastavni i naučno-istraživački segment univerzitetskog ispoljavanja.

Znanje i visoko obrazovanje su neodvojivi procesi visokog učinka i kvaliteta novopozicioniranog univerziteta. Važnost navedenih procesa i njihova inkorporiranost u harmonizovane sisteme je velikim dijelom zavisna i od pristupa ovim pitanjima. Ako se procesi doživljavaju kao svojevrsna potreba imaju duboko organski karakter. Međutim ako se oni nameću sa strane i istima se pristupa samo zato što je to evropska tendencija ili pod pritiskom nekih relevantnih međunarodnih činilaca, onda se ovom procesu prilazi i on se doživljava kao vještačka potreba. Ukoliko procesi usklađivanja i „umrežavanja“ znanja i obrazovanja, odnosno nastave i istraživačkog rada budu doživljavani na prvonavedeni način imaju šansu za uspjeh. Ako im se pride kao drugoizraženom navodu onda će oni trajati onoliko koliko i međunarodni pritisak po pojedinom pitanju. Zapravo, imaće ograničenu upotrebu onoliko koliko bude potrebno vremena da se pronade neka druga tema i neka druga sfera čovjekovog bitisanja na koju će se usmjeriti svekolika pažnja.

1. Znanje i društveni razvoj

Isticanje znanja kao značajnog razvojnog resursa određene ili konkretne zajednice na svojoj aktuelnosti i značaju dobija prilikom debata o faktorima i činiocima društvenog razvoja. Govoriti o temeljnim osnovama na kojima se može ostvariti razvojni prosperitet neke moderne zajednice nije moguće bez isticanja znanja kao determinirajućeg faktora.¹

Stvaranje i prenošenje znanja iz razloga kompleksnosti svega onoga što u modernom razdoblju to znači obuhvata široki spektar institucija i sistemskih segmenata,

¹ Važnost nauke, tehnike, tehnologije, i uopšte sistema znanja u kreiranju društvenog razvoja zapaža se još u periodu industrijske revolucije (XIX vijek), odnosno naučnih revolucija (XX vijek). Već od tada datiraju naznake pojma „ekonomija znanja“ koji svoje puno značenje dobija u globalizacijskim i tranzicijskim zahtjevima novog milenijuma.

čijim uvezivanjem u jednu cjelinu konstituše se bitna pretpostavka društvenog razvoja. Znanje iz tih razloga pored spoznajne i pedagoške ima i političku, ekonomsku i kulturološku dimenziju svoga egzistiranja. Razvijanje znanja se koristi radi ostvarivanja većeg ekonomskog i cjelokupnog društvenog rasta što je ključna prepoznata činjenica u kreiranju društvenog razvoja.

Gotovi svi konstituirajući podsistemi društvene strukture preživljavaju velike strukturne promjene prilagođavajući se zahtjevima preobražaja društva. Preobražaj društva nije moguće ostvarivati na drugim karakternim odlikama, izuzev onima koji u svojoj obuhvatnosti sadrže znanje. Sistem znanja i njegovo pozicioniranje u društveni rast i razvoj ne može se ostvarivati bez efikasnog i kvalitativno pozicioniranog sistema visokog školstva. Stvaranje i razvijanje znanja kao pretpostavke društvenog rasta kroz i preko velikih kompanija, preduzeća, nevladinih organizacija i drugih društvenih činilaca moguće je jedino ostvarivati ako se u konkretnoj zajednici ima veoma efikasan univerzitet koji počiva dominantno na kritičkom promišljanju i kvalitetu procesa kojima se bavi, a ne na ekonomskoj ili političkoj moći, servilnosti i sluganstvu određenim elitama. U proizvodnji znanja i kompanije, i preduzeća, i nevladine organizacije predstavljaju samo nadgradnju univerziteta sa određenim specifičnostima i konkretizacijom zahtjeva znanja.

Iz tih razloga je neophodno uzdizati univerzitet(e) kao temeljne jedinice gdje se proizvodi, razvija i uspostavlja sistem znanja za određeni državni ili društveni okvir. U savremenim uslovima visokoškolski sistem predstavlja značajan faktor pomoću kojega se povećava ekonomska konkurentnost određenog realiteta u kontekstu globalizacije i internacionalizacije.

U reformskim zahvatima koji se dešavaju u polju visokoobrazovnog sistema u gotovo svim ambijentima južnoslovenskog prostora, osnovna pažnja je usmjerena na implementiranje tzv. Bolonjskog procesa. Ovaj proces je samo dio ukupnih reformi koje je univerzitet dužan sprovesti da bi uhvatio priključak ka evropskom harmonizovanom prostoru visokog obrazovanja. U razdoblju od 2004. godine pa do kraja prvog desetljeća trećeg milenijuma univerziteti su iscrpili veliki dio svoje stvaralačke i kreativne energije u uspostavljanju principa koji su naznačeni i u Bolonjskoj deklaraciji, kao i u ostalim dokumentima koji prate taj proces.² Visoko obrazovanje i reformski zahvati u njemu nikada nijesu bili i ne mogu biti samo tzv. Bolonjski proces, već je to čitava jedna filozofija sistema koja obuhvata i promjenu strukture svijesti, kada je u pitanju visokoškolski sistem. Suštinu filozofije sistema visokoškolskih procesa u Evropi predstavlja svijest po kojoj visoko obrazovanje postaje ključni faktor stvaranja i razvijanja znanja, s ciljem postizanja ekonomskog i društvenog napretka i rasta. Sistem znanja u funkciji razvoja društva ne podrazumijeva samo kapital, već i uspostavu i promjenu znanja u svim segmentima društvene strukture.

Ukoliko novopozicionirani univerzitet nije u stanju da uspostavi uzajamnu

² Često puta se kao sinonim za novoreformske zahvate u prostoru visokog obrazovanja navodi samo Bolonjska deklaracija. Međutim, to je samo jedan u nizu dokumenata koji prati taj proces. Budući da Bolonjska deklaracija predstavlja papir sa dvije i po strane teksta i da su u njemu uglavnom prisutne ne političke, već više politikantske naznake, veoma bitne su i Sorbonska i Lisabonska deklaracija kao i Kominikei iz Praga, Berlina i Londona.

korelaciju sa društvenim razvojem kroz sistem znanja, veoma brzo će se pokazati neefikasnim. Neophodan će biti u takvim okolnostima korjeniti zaokret ka nečemu što se ne veže samo za Bolonjski proces i aktivnosti koje ga prate, već mnogo šire za razvojne tendencije i zahtjeve koji dolaze prvo iz najbližeg okruženja, pa onda i šire. Slijepo pridržavanje³ za nešto što je proklamovano kao politički čin 24 ministra obrazovanja i nauke, tada Evropske zajednice, odaljiće sve one zajednice koje to ne shvate od uspostave sistema znanja i društva znanja.

2. Društvo znanja

Tendencija promjena u visokoškolskom sistemu i njihovo harmonizovanje rezultat je napuštanje modela Humboltovog univerziteta u čitavoj Evropi, na kojem je zasnovan i univerzitetski sistem zemalja bivšeg jugoslovenskog društva. Opstanak ovog univerziteta su dovela u pitanje dva procesa: globalizacija i tehnološki razvoj. Pokazalo se isto kao u periodu kada je Humboltov univerzitet zamijenio crkvu i njeno učenje, da je razvoj savremenog svijeta svojim dostignućima i zahtjevima pretekao jedan koncept univerzitetskog obrazovanja koji je zasnovan na državnom aparatu, nacionalnoj kulturi i proizvodnji novih znanja.

Humboltovsko poimanje visokoškolskog obrazovanja je najstarija ideja univerziteta u evropskom i svjetskom sistemu. Ova koncepcija koja ishodište ima u starom univerzitetu mnogo je starija od funkcionalističke koncepcije univerziteta koja se razvija u prvoj polovini XX vijeka, zatim racionalističke koncepcije iz tridesetih godina prošlog stoljeća, kao i merkantilističke koncepcije univerziteta koja se razvija negdje od osamdesetih godina posljednjeg vijeka drugog milenijuma. Koncepcija univerziteta koji je karakterističan za evropsku tradiciju zasnivala se na nauci kao sebi ciljnoj. Humboltovsko poimanje univerziteta u takvoj idealističkoj ravni gradi svoju kulturološku funkciju. Težište je na akademskim slobodama u čijoj determinirajućoj osnovi je sloboda nastave, nauke i učenja. Država je tu bitna kao osnivač uni-

³ Kada je započeo Bolonjski proces kao godina u kojoj je trebalo da dođe do pune harmonizacije visokoškolskog sistema u Evropi navodena je 2010. godina. Budući da se te iste, tako često pominjane godine kraja prvog desetljeća trećeg milenijuma može konstatovati da se od tako zamišljene harmonizacije evropskog akademskog prostora mnogo dalje nego što se bilo na početku, jer je tada makar postojao entuzijazam za tako nešto, onda se može pretpostaviti koliko se kasni sa konceptom razvoja društva znanja koje podrazumijeva jedinstvo nastavnog i naučno-istraživačkog rada. Treba se povesti za mnogim razvijenim evropskim zemljama (Njemačka, Austrija) i zemljama u regionu (Hrvatska, Srbija) koje postepeno, jednim značajnim dijelom, de facto, napuštaju Bolonjski proces. Dva bitna, odnosno opredjeljujuća strukturna segmenta tzv. Bolonjskog procesa (ECTS i pokretljivost nastavnika i studenata) u predviđenim kvotama su još uvijek daleko kada je u pitanju većina zemalja u regionu, nedosanjan san. Uostalom ni u Bolonji, na Univerzitetu „Alma Mater Studiorum“ gdje je sve i započelo 1988. godine, nema Bolonjskog procesa. Tako u oktobru 2010. godine nije bilo nastave na tome univerzitetu, iako je trebala zvanično da počne sredinom septembra mjeseca, jer studenti jure profesore da im priznaju neke papire koje su donijeli sa raznih ljetnjih univerziteta, a profesori jure studente da otpočnu nastavu. Takođe, nema parcijalnih ispita, ima jako puno rokova, pa je rektor ovog univerziteta izjavio da „izlaze iz Bolonjskog procesa“ (Objavio *Corriera della Sera*, 26. septembra 2010. preuzeto iz *Vjesnik*, Zagreb, godina LXX, broj 22237, 28. rujan 2010, str. 5.).

verziteta koji se brine za autonomiju i koji finansira visokoškolske institucije. A onog trenutka kada se neko zapita koliko to univerzitet daje državi u stručnom i naučnom smislu i da li su materijalna ulaganja u znanje opravdana i povratno verifikovana na pravi način tada se iz akademskih sredina pozivaju na zagaranovanost autonomije i nemiješanje bilo kojih društveno strukturnih segmenata u polje djelovanja univerzitetskih institucija. Prisustvo države i njeno miješanje u djelatnost univerziteta nužno je samo onda kada treba obezbijediti jedinstvo nastavnog i naučnog procesa. Organizaciona strukturisanost univerziteta u humboltovskoj koncepciji zasnovana je na katedrama kao osnovnom vidu egzistiranja, pri čemu se u značajnoj mjeri teži individualizmu u nastavi i nauci. Ovakav univerzitet je tradicionalno usmjeren ka humanističkim naukama kao uzoru.

Bio je sam sebi dovoljan u začaranom državnom miljeu bez ikakve saradnje sa drugim segmentima društva. Takva koncepcija univerziteta provodila se i egzistirala je od perioda kada je visokoškolski sistem zadovoljavao potrebe isključivo državne službe. Nastojalo se da se slijedi dugogodišnja tradicija u sistemu univerzitetske obrazbe i da se kadrovi za državnu službu proizvode upravo u takvim institucijama.

Savremena dostignuća u fundamentalnim i primijenjenim naukama nijesu ostvorena isključivo na univerzitetima, već uz saradnju različitih društvenih segmenata uz učešće moćnih kompanija. Takođe, modernu nauku karakterišu zajednički projekti više različitih univerziteta koji su realizovani sredstvima transnacionalnih korporacija. Sve to podriva ideju da univerzitet treba da bude državni i nacionalni. Ni jedan od ta dva specifikuma humboltovskog poimanja univerziteta ne može izdržati savremena kretanja u univerzitetskom svijetu koja se dešavaju pod uticajem globalizacije i tehnološkog razvoja. Uviđa se da država nema potrebe da ulaže u slabo produktivne univerzitete kada do znanja koja su joj potrebna za unapređenje razvoja može doći i preko drugih institucija. Postalo je jasno da univerzitet na kraju drugog milenijuma nije više mjesto gdje se kumuliraju znanja, već su to i korporacije, i mediji, kao i neke druge institucije.

Novo pozicioniranje univerziteta pretpostavlja da ovaj institucionalni oblik oličan u Humboltovskoj koncepciji mora da pronade novi način svoga egzistiranja i novo opravdanje postojanja. Jer u evropskom prostoru znanja potpuno istovjetne pozicije će imati svi univerziteti bez obzira na to da li su državni, privatni ili mješoviti ukoliko su uskladili i harmonizovali principe egzistiranja. Diplome stečene na svakom od njih istovjetno će se tretirati. Osnov opstajanja univerzitetskih institucija isključivo će biti njihova sposobnost prilagođavanja globalnom tržištu znanja.

Posljednjih godina proklamovana je sintagma „Evropa znanja“ koja je rezultat usaglašavanja zajedničkih evropskih obrazovnih programa, a cilj joj je povezivanje znanja, obrazovanja i naučno-istraživačkog rada. Pojam „Evropa znanja“ determinišu najvažniji dokumenti koji su posljednjih dvanaestak godina drugog milenijuma i prvih godina trećeg donijeti i usvojeni u vezi sa konstituisanjem novopozicioniranog univerziteta.

4. Zapostavljenost nauke i obrazovanja

Društveno krizni momenti su razdoblja kada se jednim značajnim dijelom zapostavlja nauka i obrazovanje. U situaciji kada treba smanjivati troškove po mnogim bitnim stavkama, nekako je uvijek najlakše bilo prvo krenuti od onoga što su dostignuća ljudskog duha. I uvijek se postavljalo osnovno pitanje: Zbog čega manje razvijene zemlje na južnoslovenskom prostoru, za razliku od ostalih ozbiljnih svjetskih i evropskih zemalja smanjivanjem sredstava zapostavljaju svoje glavne stubove razvoja – nauku i obrazovanje, odnosno istraživanja?

4.1. Stanje po pitanju nauke u crnogorskom društvu

Upoređujući se sa razvijenim zemljama stanje nauke i istraživanja u Crnoj Gori je prilično loše kako s aspekta ulaganja u ovaj segment društva, tako i po pitanju vrednovanja kvaliteta znanja i istraživanja.

Potrebno je Crnu Goru u sistemu znanja i obrazovanja komparirati sa razvijenim zemljama. Takvu neumitnu činjenicu je neophodno shvatiti i na njoj raditi. Jer ako se tako nešto ne shvati stvari u polju nauke i obrazovanja neće se moći mijenjati na bolje. U sistemu znanja u Crnoj Gori postoji jedan broj izvrsnih pojedinaca koji su prepoznati u južnoslovenskom prostoru na jednom zavidnom nivou. Njihova prepoznatljivost u evropskim i svjetskim razmjerama je manja od one u regionu. Takvi pojedinci rade u svim vrstama nauke. Kvalitet znanja jedne zemlje se ne smije i ne može zasnivati na relativno malom broju kvalitetnih pojedinaca. Baza kvalitetnih ljudi u nauci, obrazovanju i istraživanju se neophodno treba širiti. U tom pravcu se treba i mora razmišljati ako se želi postati dijelom naučne, obrazovne i istraživačke zajednice u svijetu.

4.2. Finansiranje nauke i projekata

Način finansiranja naučno-istraživačkih projekata je nešto što velikim dijelom doprinosi niskom nivou crnogorske nauke u međunarodnim razmjerama. I to ne samo uložena količina sredstava koja se uglavnom nalazi u raznim budžetima, već i način na koji se ta sredstva raspoređuju. Novac za projekte u crnogorskom društvu dolazi ne do onih najspremnijih da urade kvalitetan projekat relevantan makar na regionalnom nivou, nego taj novac dolazi do onih najvještijih. Jer po staroj birokratskoj navici svima se daje po malo sredstava, pa na kraju ne bude nikome ništa i svi budu nezadovoljni.

Finansiranje nauke, obrazovanja i istraživanja je hronični problem u svim zemljama u svijetu. Naročito je to veliki problem u razdobljima kriza kao što je ona recesiona koja započela u poslednjoj četvrtini 2008. godine, tako da u Crnoj Gori ograničena količina materijalnih sredstava u razdoblju prve decenije trećeg milenijuma dolazi do projekata. Ali ono što je loše i što je pogubno je to što se i pored tako male količine novca koja je u opticaju ne vodi računa o tome da ta sredstva dođu u ruke onih kvalitetnih istraživača. Nije Crna Gora tako bogata zemlja da bi podržavala stotine malih projekata, pri čemu veoma malo njih imaju šansu da budu

prepoznati, makar u regionu, a kamoli u svetskim okvirima. Čak i oni projekti koji imaju neku međunarodni kvalitet i koji poslije budu prepoznati kao takvi od nekih drugih finansijera, i ne dobiju nikakva sredstva za svoju realizaciju. Ne treba napominjati da nauka i istraživanje nemaju nekakvog velikog smisla ako ti projekti nijesu prepoznati šire od onoga što je crnogorski ambijent.

Pri tome bitno je naglasiti da u raspodjeli novca za projekte nema dovoljno transparentnosti, jer očito je da taj novac ide i nekim pojedincima i grupama koji bi teško u nekoj drugoj zemlji mogli realizovati takve projekte i imali reference da budu birani u naučna i nastavna zvanja. Ovo je jedan od ključnih problema stanja u crnogorskoj nauci i obrazovanju, kao i u istraživanju.

Takvo stanje nauke u Crnoj Gori zahtijeva temeljne promjene kako zbog samih naučnika, profesora i istraživača, tako i zbog same zemlje.

Crnogorsko društvo ulaže određena sredstva u nauku i istraživanje. Ali osim toga što su ta sredstva veoma mala za sve oblasti naučnog ispoljavanja, ona se moraju mnogo više raspoređivati na nekakvoj kompetitivnoj osnovi. Jer, za ozbiljne projekte treba napraviti veoma ozbiljnu evaluaciju. Ukoliko se takva evaluacija ne može napraviti snagama iz Crne Gore za određene međunarodne projekte dobro bi bilo pozvati kvalitetne ljude sa strane da procijene da li su ti projekti potencijal za velika postignuća.⁴

4.3. Problemi u crnogorskom društvu u uspostavi kvaliteta znanja

Višestruki su problemi u Crnoj Gori u uspostavi kvalitetnog sistema znanja i obrazovanja, odnosno obrazovanja i istraživanja. Mogu se podijeliti u tri grupe. Jednu grupu problema u crnogorskom sistemu znanja čini količina sredstava koja se izdvaja za finansiranje nauke i obrazovanja. Vodstvo Evropske unije je juna 2010. godine preporučilo svojim građanima i djelatnicima, ali i onima koji sve to globalno posmatraju, da će njene članice za nauku, istraživanja i razvoj izdvajati 3% BDP.⁵ Članice Evropske unije su takav dogovor postigle 2002. godine u Lisabonu, kada se intenzivnije i konkretnije krenulo sa implementacijom tzv. Bolonjskog procesa. Taj nametnuti cilj gotovo sve zemlje Evropske unije moraju ispuniti. U tom smislu, ali ne u naznačenom procentualnom iznosu i Crna Gora je sebi postavila cilj povećanja stope izdvajanja za nauku, razvoj i istraživanja. Međutim nije u navedenom problemskom dijelu ključna stvar postotak izdvajanja nego struktura, što to sve spada u nauku i istraživanja u institucionalnom smislu. Problem leži u strukturi novca: da li su tu plate naučnika, nastavnika i istraživača ili su to samo programi, zatim da li je tu obuhvaćeno što je to sve ušlo u nauku i istraživanje kao trošak. I ponekad se to

⁴ Zbog raznih reformskih zahvata i njihovog pospješjenja i u Crnu Goru i na južnoslovenski prostor dolaze neki samozvani eksperti ili trećerazredni dužnosnici nekih međunarodnih organizacija. Oni koji su „prva liga“ u svojim zemljama i u međunarodnim okvirima gotovo i da ne dolaze. Da se ne govori o tome da kompeticijske osnove bilo za projekte, bilo za zvanja daju pojedinci koji se mogu kupiti za par honoranih časova držanja nastave. Takvih je slučajeva u univerzitetskom prostoru Crne Gore bilo.

⁵ U Crnoj Gori se za nauku i istraživanje izdvaja u poslednjoj godini prve decenije trećeg milenijuma 0,3% do 0,5%, budući da je statistika o tim ulaganjima veoma neprecizna. Ispoljava se određena tendencija da ta ulaganja u Crnoj Gori budu oko 1%.

sve može iskazati kao velika brojka, a ponekad kao mala – u zavisnosti od toga kako kome to odgovara. Potom, pored ovih problemskih pitanja, tu je i problem tzv. kućne raspodjele sredstava za projekte, gdje svako svakome sjedi u nekim komisijama i tijelima za raspodjelu i odlučuje o projektima. Prilikom takvih raspodjela sredstava za projekte pojedinci korektno mogu izaći van prostorije gdje se to radi dok se o njihovom projektu govori, što je naravno farsa, zato jer svi koji su tu prisutni znaju da će u narednih koju desetinu minuta neko drugi izaći iz sobe koji je prethodno odlučivao. Zbog toga su naučnici, nastavnici i istraživali u crnogorskom društvu u nekom stalnom sukobu interesa. I zbog toga se dijeli po malo svima.

4.4. Kultura procjene kvaliteta rada / projekta

U društvu koje pretenduje na uspostavu društva znanja neophodno je postojanje kulture procjene vrijednosti projekata i kvaliteta rada. U Crnoj Gori i na Univerzitetu ne postoji kultura slanja projekata i procjene kvaliteta nastavnika i istraživača van države na jedan kompetitivan način.⁶ Često se kultura procjena pokriva navodnim anonimnim recenzijama za projekat ili (ne)kvalitet kandidata. Anonimni recenzenti nisu ni pogledali rad, jer zapravo i ne postoje. Maše se neakvim virtuelnim identitetom navodnih recenzenata u cilju onemogućavanja nepoželjnih.⁷ Kultura procjene kvaliteta naučno-istraživačkog rada, bilo pojedinačno, bilo u cjelini je potrebna jer je crnogorsko društvo premalo da bi se sve što potpada pod sferu NIR-a recenziralo unutar države ili pokrivalo navodnim anonimnim recenzentima. Nije pravilo u svjetskoj praksi da se (ne)kvalitet iskazuje anonimnim recenzijama, jer je to jedna vrsta licemjerja primjerena crnogorskom društvu. Naprotiv, svaki ozbiljan recenzent nastoji da se zna da je upravo on odobrio ili odbio objavljivanje nekog rada ili projekta. Međutim, u crnogorskom naučno-istraživačkom prostoru je prisutan jedan neprekidni sukob interesa i dovođenja svih koji se bave tim poslom u situaciju da paze da nekoga ne oštete, izuzev onih koji javno oponiraju kvalitet rada, pa im se vrlo lako to vrati navodnim negativnim anonimnim mišljenjima.

Drugi veliki nedostatak u uspostavi kulture procjene je u nedostatku akceptora naučnih istraživanja. U crnogorskom društvu kao jednom malom ambijentu ne

⁶ Neki oponenti navedenoj tvrđnji bi istakli da se to radi. Ali to su pojedinačni i usamljeni slučajevi, a ne pravilo. Obično rektor nekom drugom rektoru, ili prorektor prorektoru uradi tako nešto, ili dekan dekanu. A kada odu sa tih funkcija od takve kulture procjene ili predavanja i istraživanja na drugim univerzitetima i institutima nema ništa. Svi se izgube u anonimnosti osama svojih kabinetskih prostora.

⁷ Na crnogorskom državnom Univerzitetu je 2008. godine, pod izgovorom negativne anonimne recenzije odbijen tekst za jedan časopis koji izdaje jedna univerzitetska jedinica. Isti taj tekst je godinu dana kasnije objavljen u SCI bazi, u CAB abstract indeksima. (Uzgredna napomena: Ni jedan časopis iz bilo koje oblasti koji izlazi u Crnoj Gori ne nalazi se ni u jednoj indeksaciji SCI baze koja se po Konvenciji uzima kao vrhunska u naučno-istraživačkom svijetu.) Ili, ne izabira se u veće zvanje nastavnik koji ubrzo poslije toga, po znatno strožim kriterijumima izbora, bude izabran na Univerzitetu van Crne Gore. Ili, na konkurs za izdavanje udžbenika Zavoda za udžbenike Crne Gore prijavi se rukopis koji je bukvalno prevedeni udžbenik iz toga predmeta sa Univerziteta Oksford, a to je urađeno radi provjere kulture procjene. Domaća recenzentska komisija odbija taj rukopis sa obrazloženjem da je „nedovoljno naučno utemeljen“. U navedenim slučajevima imena koja su konkretna su nebitna, ali pojave dovoljno govore o kulturi procjene kvaliteta naučno-istraživačkog rada u crnogorskom društvu.

postoje izraženi potrošači znanja u vidu proizvodnje, zdravstva, medija i dr. koji bi to znanje ugrađivali u proizvod koji plasiraju na tržištu. Kroz plasman tih i takvih znanja, bez obzira na to da li su ona loša ili dobra stvara se potreba za nekim dodatnim znanjima. A ta dodatna znanja se mogu dobiti kroz narudžbu u vidu projekta u nekom institutu, univerzitetu, zavodu ili centru. Moramo biti svjesni da upravo zbog nepostojanja kulture procjene, pored ostalog, i jednim značajnim dijelom Crna Gora ne proizvodi ni minimalan postotak svjetskog znanja. To znači da neko malo ili srednje preduzeće, veliki ili mali medij, većinu znanja koja su im potrebna mora stvarati sama u svojim vlastitim, uslovno nazvanim razvojnim centrima. I onda se većinom takva znanja stvaraju ne kroz institucionalnu saradnju već pojedinačnu sa onim pojedincima koji se bave takvim bilo fundamentalnim, bilo primijenjenim istraživanjima. A jedan dio toga znanja se može uzeti i iz svjetske baze podataka. Ali u tom dijelu strahovito značajnu ulogu igraju kvalitetna naučna istraživanja na univerzitetima i institutima. Tu, u tim jedinicama se odvija onaj trening za pojedince koji će koliko sutra kopati po tom znanju. Jer svakim danom je nebrojano mnogo novih informacija, a za to se moraju imati ljudi spremni i istrenirani da dođu do njih i primijene ih. To napokon znači da te informacije znaju sintetizovati, analizirati ih i iz njih izvući bitne stvari i u maksimalno deset minuta ili kako bi Amerikanci rekli u „razgovoru prilikom vožnje u liftu“ prezentirati ih korisnicima.

Za takav trening treba pravi istraživački rad koji nije moguće ostvariti bez kulture procjene u modernom smislu.

5. Znanje i teorija neobrazovanosti

Za uspostavu kvalitetnog znanja i konstituisanja sistema koji vodi ka društvu znanja potrebni su kvalitetni univerziteti na kojima se ne stiče znanje koje se uspostavlja kao skup sretnih okolnosti i niz podataka koje pojedinac zapamti nezavisno o obrazovanju, preferencijama i interesima. Zapravo, predodžba o savremenom znanju i njegovoj vezi sa kvalitetom života razvija se i odvija u smislu da se neko snadbije slučajno informacijama za koje je irelevantno jesu li važne ili ne. Na taj način se govori o savremenom znanju u Evropi, a nosilac takvog poimanja procesa znanja je austrijski filozof i profesor Univerziteta u Beču Konrad Pol Linsman.⁸

U sistemu sticanja znanja po principima tzv. Bolonjskog procesa ne pruža se mogućnost procjene koje je znanje uistinu važno za pojedinca. Gube se i kriterijumi i smjernice. To je veliki gubitak i to izaziva veliku zabrinutost. Mogu se po tom pitanju mišljenja razlikovati. Ali ideja obrazovanja i sticanja znanja je u prethodnom procesu bila mnogo značajnija. Pomenuti Konrad Pol Linsman navodi da „promovisanje znanja na razini prepoznavanja pojma prosto frustrira studente“.⁹ Navodeći rezultate istraživanja među studentima državnog Univerziteta u Beču Linsman ističe da takav trend ne primjećuju samo nastavnici, već i sami studenti, kao i drugi mladi

⁸ Vidi: Konrad Linsman: Teorija neobrazovanosti, (Ime izdavača nije navedeno), Zagreb, 2009.

⁹ Ibid, str. 68.

ljudi. Uostalom, velikim dijelom i zbog toga je tokom jeseni 2009. godine nastupio veliki talas studentskih protesta i demonstracija širom južnoslovenskog prostora i Evrope. Jedan od glavnih aspekata kritike i protesta bio je studentski zahtjev da oni žele obrazovanje, a ne naobrazbu.

Problematičnost kvaliteta znanja stečena po tzv. Bolonjskom procesu je očita. Za tako nešto postoje i veoma pragmatični razlozi. Studiji koji se ocjenjuju samo prema kvantitativnim kriterijumima trebaju biti jeftini i brzi. I na kraju sve to treba da izgleda statistički jako dobro. Apsolventska i diplomantska kvota treba biti visoka. Takvi studiji ne mogu biti kvalitetni.

Obrazovanje je oduvijek smatrano vrstom uslovnog kapitala. Međutim, na kraju prve decenije trećeg milenijuma isplativost postaje jedina svrha. A riječ kapital postaje ključna i za studente i za institucije mjerodavne za njihovo obrazovanje. Sve to dalje vodi legalizovanju i ozakonjenju korupcije. Na taj način tzv. Bolonjski proces na legalan način uvodi korupciju na univerzitete i institucije koje proizvode znanje.

Činjenica je da sve više univerziteta dolazi pod pritisak da djeluje i funkcioniše poput poslovnih firmi i preduzeća, tako da u njihovoj biti više nije ideja obrazovanja, znanja ili nauke. U srži njihovog interesovanja je kao i u svakoj poslovnoj firmi dominantno prisutno pitanje: Kako proizvoditi što više diplomiranih studenata, uz što niže troškove? U svijetu u kome, prema Linsmanu, vlada neznanje intelektualci gube bilo kakvu ulogu.

U uzore i idole savremenog doba možda se ubrajaju preduzetnici, menadžeri ili estradne zvijezde. Vrlo rijetko se tu ubrajaju naučnici ili klasični intelektualci. Zbog toga i uticaj intelektualca u tim zemljama u kojima je teorija neobrazovanosti na djelu nije veliki.

Možda je uticaj intelektualca koji je u to „proizveden“ na konceptu jednog drugog obrazovnog visokoškolskog procesa u drugim zemljama veći. Ali u Crnoj Gori i na Balkanu intelektualce, naučnike i profesore niko ništa ne pita. Nema ih u javnosti, pa su u većini slučajeva širokom auditorijumu nepoznati. Zbog toga i ne mogu pledirati na neki veliki društveni ugled, ma kako bilo (bez)značajno njihovo djelo.

6. Jedinstvo nastavnog i naučno-istraživačkog rada – floskula ili realnost?

Ostvarivanje koncepta društva znanja koje se ogleda u jedinstvu nastavnog i naučno-istraživačkog rada se zasniva prvenstveno na činjenici stanja svijesti u društvu o značaju ulaganja u istraživanje, u razvoj, u nauku. I to ne samo materijalnog nego onoga ispoljenog u svim vidovima i načinima drugih ulaganja. Po stepenu različitih ulaganja u proizvodnju i plasman znanja crnogorsko društvo je u određenom smislu zapušteno i ravnodušno. Navodno grcanje u krizi ne može se dominantno odraziti na nauku i istraživanje.

Treba u tom pogledu uzeti iskustvo razvijenih zemalja. Ako se recimo SAD-u oduzme nauka i unazadi joj se kvalitet univerziteta ova zemlja neće biti dominantna

zemlja u svijetu. Strukturni segmenti svijesti se moraju konstituisati u pravcu da su univerziteti, instituti i cjelokupno obrazovanje ključni pokretač razvoja nekog društva. Ali iz toga proizilazi nezaobilazna činjenica da je neophodno ulagati u nauku i istraživanje, i da se velike restrikcije u toj sferi, o kakvoj god da je krizi riječ, ne smiju praviti. Ponekad se naivno razmišlja da je srstruktura svijesti društva o nauci i istraživanju razvijena ako se direktno povećavaju ulaganja u ove oblasti u roku od godinu ili dvije dana, i da će tada doći do određenog poboljšanja i napretka svih podstrukturnih segmenata društva. Međutim, ti procesi ne idu tako brzo i ne dešavaju se preko noći. U nauci i istraživanju koje bi pospješile razvoj društva treba razvijati kulturu kvaliteta procjena i pojedinaca i projekata, a kroz ulaganja podsticati slobodna istraživanja, zatim temeljna i primijenjena istraživanja, odnosno istraživanja koja dovode do inovacija i koja su kreativna. Na taj način se može doći do nekih korisnih stvari koje se mogu patentirati, zaštititi i razvijati dalje kako bi bila konkurentna marka u regionalnim okvirima.

Iz razloga nepostojanja svijesti, odnosno mentalne tranzicije o značaju nauke i istraživanja za razvoj društva, zbog nepostojanja kulture procjene (ne)kvaliteta i nedostatka kritičke misli, prvenstveno na Univerzitetu, u Crnoj Gori se o društvu znanja može govoriti kao o jednoj floskuli ili mitu. Kada će i da li će društvo znanja postati stvarnost crnogorskog društva pokazaće konkretni primjeri postignuća po tri navedena segmenta (svijest, kultura procjene, kritička misao). Od pojedinaca i upravljačkih grupa koje dolaze po principu teledirigovanosti ili ispoljenog stepena servilnosti nije moguće očekivati takve promjene koje bi vodile Crnu Goru ka društvu znanja. U takvim uslovima potrebno je da naučnici, nastavnici i istraživači budu vrlo aktivni u traženju rješenja kroz individualne aktivnosti, pa čak i u neoptimalnim i nenormalnim uslovima u kojima rade i stvaraju. Iako im se sistemski onemogućavaju individualni angažmani (predavanja, istraživanja) van Crne Gore, ostvareni i postignuti bez ikakvih koruptivnih privilegija koje sobom nose neke pozicije (rektorska, prorektorska, dekanska i dr.) to je moguće. Jedan, istina veoma mali broj pojedinaca u Crnoj Gori je pokazao i da u takvim neprofesionalnim i nestvaralačkim uslovima, uz naporan rad, moguće je ostvariti kvalitetne i prepoznatljive rezultate, za početak makar u regionu. A to je za Crnu Goru i južnoslovenski prostor u trenutku početka druge decenije trećeg milenijuma sasvim dovoljno. Na taj način je moguće napraviti određene korake koji čekajući neko drugo i bolje vrijeme, Crnoj Gori i južnoslovenskom arealu makar i malo otvaraju vrata društva znanja i njegovog minimalnog pomaka od floskule ka realnosti.

Literatura

- Association of European Universities. (2005). Five ways to improve University funding. CEPES, UNESCO. (2003). Indicators for Institutional and Programme Accreditation in Higher Education, Bucharest. (<http://www.cepes.ro/hed/meeting/bucharest03/Default.htm>).

- Bok, D. (2005). *Univerzitet na tržištu, komercijalizacija visokog školstva*. Beograd: Clio.
- Delor, Ž. (1996). *Obrazovanje skrivena riznica*. Beograd: UNESCO.
- Gidens, E. (1998). *Posledice modernosti*. Beograd: Filip Višnjić.
- Jaspers, K. (2003). *Ideja univerziteta*. Beograd: Plato.
- Linsman, K. (2009). *Teorija neobrazovanosti*. Zagreb.
- Liotar, Ž. F. (1988). *Postmoderno stanje*. Novi Sad: Bratstvo-jedinstvo.
- Vrcan, S. (1984). *Socijalne razlike i sveučilište, Pogledi*, 2.
- Vukadinović, S. (2002). Novo pozicioniranje univerziteta, DOCUMENT, „Vrela“. Podgorica.
- Vukadinović, S. (2008). *Tranzicija i društvena struktura*. Niš: Centar za balkanske studije i Sven.
- Wallerstein, I. (1997). *Kako otvoriti društvene nauke*. Podgorica: CID.

Srdan Vukadinović

SCIENCE AND MODERN UNIVERSITY AS A FOUNDER KNOWLEDGE SOCIETY

Summary: The modern university in the theoretical and in practical terms, is something quite different from the so-called, classical or the Humboldt University, who had a goal and need to be a space for knowledge production itself. Active knowledge and interface with science were the primary need and the primary interest of classical universities. The philosophy of existence of modern universities is quite different. Symbolically speaking philosophy of the modern university is a way of surviving and operating company engaged in the production, in this case, knowledge, and whose efficiency is measured by the quality and quantity of the product (certificate, knowledge...). The crucial role of the university and the entire higher education in building a knowledge society based on the principles of democracy, justice, equality and peace. Future challenges of modern society based on knowledge as education and science. An essential component of the social, economic and cultural survival and existence of individuals and communities to which they belong and in which they achieve and realize the quality of life. Obstruction of different segments of society have become more alarming and disturbing, in terms of the collapse of top social values. New position Higher Education Area based on the unity and harmony of education and scientific research is the social corrective that will rule logic „wolf laws“ impose categories of morality, humanity and spirituality based on high achievement of knowledge, or the knowledge society as a totality of the said union. With the establishment of the unity of the educational and scientific-research area, academic institutions become universities based on the principles of education and scientific research severity. Without this unity, only the educational component, high educations institutions become colleges, with much lower competition in the system of the knowledge society. Establish modern university system in the European academic space and the

constitution of the knowledge society, water main feature of this (these) process based on the unity of teaching and scientific-research work. It should be noted that in every engagement or take a walk there is a difference between what is the idea, and something that is a practice, which is true. The difference is especially manifested in the state and social environments characterized by underdeveloped social structure and decrease in quality of life activities . The university is one of substructures which may be somewhat better than other structural segments, but it can not exist independently and in isolation from other social constituents. To this end events and developments to the modern university as generator of the entire social structure.